

HAL
open science

Vladislav Marinov, Anita Todoranova

► **To cite this version:**

Vladislav Marinov, Anita Todoranova.
, Oct 2022, Ufa, Russia. pp.108-114. hal-04161022v2

HAL Id: hal-04161022

<https://hal.science/hal-04161022v2>

Submitted on 27 Aug 2023

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

Distributed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License

**МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РФ
УФИМСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ НАУКИ И ТЕХНОЛОГИЙ
ВЕЛИКОТЫРНОВСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
им. СВ. КИРИЛЛА И МЕФОДИЯ (РЕСПУБЛИКА БОЛГАРИЯ)**

**СЛАВЯНСКИЕ ЭТНОСЫ, ЯЗЫКИ И КУЛЬТУРЫ
В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ**

Материалы

*VIII Международной научно-практической конференции,
(г. Уфа, 29 апреля 2022 г.)*

**УФА – ВЕЛИКО ТЫРНОВО
2022**

УДК 81.82
ББК 81+81.2
С47

*Печатается по решению кафедры
теории языка и методики его преподавания УУНиТ.
Протокол № 4 от 28.12.2022 г.*

Редакционная коллегия:

д-р филол. наук, профессор **В.Л. Ибрагимова**;
д-р филол. наук, профессор **Л.А. Киселева** (отв. ред.);
ст. лаборант **Р.И. Гузь** (отв. секретарь)

Славянские этносы, языки и культуры в современном мире:
С47 материалы VIII Международной научно-практической конферен-
ции (г.Уфа, 29 апреля 2022 г.) / отв. ред. В.Л. Ибрагимова, Л.А.
Киселева. – Уфа: РИЦ БашГУ, 2022. – 173 с.

ISBN

В статьях сборника рассматриваются проблемы, связанные с сопоставительным исследованием славянских и других родственных/неродственных языков, психо-, социолингвистическими, этнокультурологическими аспектами славистики, литературоведческой спецификой славянских текстов, изучением и преподаванием русского и других славянских языков в школе и вузе.

Предназначено для широкого круга лингвистов, аспирантов и студентов.

УДК 81.82
ББК 81+81.2

ISBN

© УУНиТ, 2022

ПРОБЛЕМИ МЕЖКУЛТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

УДК 81

DOI: 10.33184/slavetn-2022-04-29.19

В.В. Маринов

*ВТУ им. Св. Кирилла и Мефодия,
г. Велико Търново, България;*

А.И. Тодоранова

*ВТУ им. Св. Кирилла и Мефодия,
г. Велико Търново, България*

ХЛЯБЪТ В БЪЛГАРСКАТА И В РУМЪНСКАТА ФРАЗЕОЛОГИЯ

В изследването се разглеждат фразеологизми с компонент *хляб* в българския и в румънския език, чрез които се представя езиковата картина за света на българи и румънци. Изводите са, че за българите и за румънците хлябът се свързва освен с храна и с възможността да работиш, да получаваш доходи. И в двата езика фразеологизмите са съхранили положителното отношение на българите и на румънците към хляба.

Ключови думи: фразеология, фразеологизми, български език, румънски език.

BREAD IN BULGARIAN AND ROMANIAN PHRASEOLOGY

The study examines idioms with a component of "bread" in the Bulgarian and Romanian languages, which presents the linguistic picture of the world of Bulgarians and Romanians. The conclusions are that for Bulgarians and Romanians bread is associated not only with food but also with the opportunity to work and earn an income. In both languages, idioms has preserved the positive attitude of Bulgarians and Romanians towards bread.

Keywords: phraseology, idioms, Bulgarian language, Romanian language.

Никой не е по-голям от хляба.

В динамичния съвременен свят, свят на технологии, на разнообразни средства и канали за комуникация общуването с другия, разбирането на другия зависят не само от техническите възможности, но и от потенциала на комуникантите, защото, както М. Илиева отбелязва: «Освен на езикови познания то (разбирането – бел. наша – В.М., А.Т.) разчита и на определена култура, определена система от ценности, която е различна за носителите на различни култури. (...) Т.е. зад думите, с които

хората общуват, стоят значението и смисълът, но и препратки към картината на света на говорещите хора» [3, с. 7].

Езикова картина на света се създава по различни начини, като съществена роля за формирането ѝ има фразеологията на даден народ. Фразеологията едновременно изразява националната самобитност, но и запълва белите полета в лексикалната система, която е неспособна изцяло да представи в пълнота различните аспекти от дейностите, съпътстващи човека през целия му живот. Най-общо основните характеристики на фразеологичните единици (ФЕ)¹ са: 1) сложна структура, съставена от два или повече компонента; 2) единно цялостно значение, което не е резултат от значението на съставлящите елементи, а е възникнало въз основа на вторична номинация, свързана с конкретен метафоричен образ.

Обект на настоящото изследване са ФЕ с компонент *хляб* в българския и в румънския език. Българският и румънският език векове наред са в непосредствен контакт [4], в резултат от което се наблюдава не само близост по отношение на фонетиката, граматиката и лексиката на двата езика, но и близост във възприемането от българите и румънците на заобикалящия ги свят. Наред с това К. Ничева отбелязва, че при съпоставяне на българския език с други езици «ще изпъкнат както общите моменти, така и характерните за българския език черти, особено като се има предвид общоизвестното положение, че фразеологията е една от най-специфичните особености на всеки отделен език» [6, с. 212].

Целта на изследването е с помощта на съпоставителния анализ да се представят най-общо сходствата и различията в представите, които двата народа имат за хляба – символ, носител и пазител на традицията. Като тук трябва да се отбележи, че поради обема на работата са разгледани само част от ФЕ в двата езика.

В представите на българи и на румънци хлябът се свързва най-често с работата като източник на доход; с възможността за осигуряване на средства за препитание. Според М. Маркова хлябът е основната храна и цел на трудовата дейност на човека в българската култура [5, с. 285]. Твърдение, което можем да отнесем и към румънската традиция.

С оглед на това твърдение фразеологизмите с компонент *хляб* могат да бъдат включени в няколко семантични полета:

- ***Хлябът като синоним на труд/работа.***

Както вече отбелязахме, хлябът в българския и в румънския език има семантика, свързана с труда, с работата, с прехраната. Със значение

¹ В българската лексикология редом с използвания тук термин *фразеологична единица* са се наложили и термините *фразеологизъм*, *устойчиво словосъчетание*, *фразеологично словосъчетание*, *фразема* и т.н. [1, с. 293; 2, с. 359-360; 7, с. 225]. Тук като синоними се използват *фразеологична единица* и *фразеологизъм*.

‘припечелвам прехраната си; препитавам се от нещо’ в българския език се използва фразеологизмът *Вадя си хляба*², а негов пълен структурен и семантичен еквивалент в румънския е *A-și scoate pâinea*.³

В българския език, за разлика от румънския, се употребява и фразеологизмът *Вземам си / взема си хляба в (на) ръката (ръцете)*, който е със значение ‘ставам годен, способен сам да се издържа, сдобивам се с професия, от която печеля и ставам напълно самостоятелен’, докато в румънския език такъв фразеологизъм липсва.

Промяната на обекта на действието, както и антонимната замяна при глагола обуславя значението ‘научавам някого на занаят, помагам на някого да се сдобие с професия’. Това значение има фразеологизмът *Давам / дам печен хляб в ръцете*. Употребява се и вариантът *Давам / дам хляб<a> в ръцете (ръката)*, развил допълнително значение ‘давам работа на някого, осигурявам му възможност да си изкарва прехраната’. В румънския език фразеологизмът, който носи това значение, е *A pune (a băga) în pâine (pe cineva)*, букв. ‘да сложа (да вкарам) в хляба (някого)’. Когато състоянието се отнася до субекта, значението на ФЕ е ‘имам някаква служба/работа’, срв. *A fi în pâine*, букв. ‘да съм в хляба’.

- **Хлябът като храна.**

Като позитивен символ хлябът свързва значението си и с гостоприемството; с разбирателството, със съвместното съжителство. Най-често се съчетава със солта, тъй като тя има магически свойства – вярва се, че предпазва от зло.

Със значение ‘много добре се погаждаме’ е българският фразеологизъм *Като хляб и сол*. В румънския език съчетанието от *хляб* и *сол* намира израз във ФЕ *A mânca pâine și sare cu cineva* (букв. ‘ям хляб и сол с някого’), чието значение е ‘много близък, интимен приятел съм с някого’. Във варианта на този фразеологизъм с допълнителен компонент *taler* ‘чиния’ значението е ‘живея, съжителствам с някого в добро и зло’ – *A mânca pâine și sare (pe un sau dintr-un taler) cu cineva*, букв. ‘ям хляб и сол (от една чиния) с някого’.

Румънският фразеологизъм *A mânca pâine și sare cu cineva* регистрира и семантичен еквивалент в българския език – *Да делия хляба с някого.*, който обаче се употребява и със значението ‘давам на някого от средствата (обикновено оскъдни), които имам за препитание’. Както се вижда, за българина хлябът е достатъчен изразител на съвместна дейност на

² Българските ФЕ са ексцерпирани от «Фразеологичен речник на българския език». Т. 1 и Т. 2 [9; 10] и «Фразеологичен синонимен речник на българския език» [11].

³ Румънските ФЕ са ексцерпирани от «Румънско-български фразеологичен речник» [8] и от онлайн речника dexonline.ro [12].

двама души и споделянето на средства (или храна) в някои случаи не включва задължително съжителство.

Гостоприемството, част от националния характер на българи и на румънци, намира израз в двата езика чрез ФЕ: бълг. *Приемам някого с хляб и сол*; рум. *A primi pe cineva cu pine și sare* (с варианти *A ieși înaintea cuiva* sau *a întâmpina (pe cineva) cu pâine și sare* – ‘посрещам някого с добро пожелание, с особена почит’.

В румънския език с гостоприемството на народа се свързва и фразеологизмът *A mânca pâinea și sarea cuiva* (букв. ‘да ям хляба и солта на някого’) – ‘ползвам гостоприемството на някого, преспивам и се храня у някого (временно)’, но същата ФЕ се свързва и с трудовата дейност на човека, тъй като означава още ‘получавам средства за препитание от някого, при когото работя’. Семантиката ‘някой ме издържа, получавам средства от него’ (без значение дали работя, или не работя за него) се съдържа във ФЕ *A mânca pâinea cuiva*, която се различава от предишната по липсата на компонента *sare* (сол) в структурата си.

В тази група може да се включи и румънската ФЕ *A umbla cu pâinea după cineva*, букв. ‘ходя с хляба след някого’, която означава ‘търся начин, повод да помогна на някого; непрекъснато му предлагам услугите си’, т.е. старанието да нахраниш някого (с хляб) се асоциира с желанието да му направиш добро, да му помогнеш.

Като символ на доброто, но в контекста на търсенето, на желаното, хлябът присъства във фразеологизмите: бълг. *Търси се (харчи се) като топъл хляб*; рум. *Se caută (sau se vinde) ca pâinea (cea) caldă*, което и в българския, и в румънския език означава ‘много се търси, от мнозина се търси’ (най-често се отнася до стока), а само в румънския език, съчетано с прилагателното име *добър* – (*A fi bun ca pâinea (cea) caldă*, има значение ‘изключително, безкрайно добър’. Тук вероятно би могло да се потърси известна аналогия със сравнението *мек като топъл хляб*, т.е. да се формира релация между добротата и мекостта на характера, но не бива да се пренебрегва и фактът, че мекият и топъл хляб се предпочита пред студения и корав хляб, като се свърже значението на ФЕ и с това.

Развивайки допълнителни значения, хлябът се отнася и към семантичното поле на властта и надмощието. Тук той се съчетава с ножа, сам по себе си символ на силата и могъществото. Притежаваш ли хляба и ножа, притежаваш силата и властта над другите. И в българския, и в румънския език със значение ‘разполагам с пълната власт над нещо’ се употребяват ФЕ: бълг. *И хлябът, и ножът са в ръцете ми*; рум. *A avea (sau a ține, a fi cu) pâinea și cuțitul în mână*. В българския език се използва и вариантът *И хлябът, и ножът са у мене*. А в румънския език надмощието е водещо в значението на фразеологизма *A pune mâna pe pâine*

și pe cuițit (букв. ‘да сложа ръката на хляба и ножа / да взема хляба и ножа’), който е със значение ‘обсебвам всички средства, ставам пълен господар’.

• **Отнемане (липса) на хляб.**

Важно е да се отбележи, че и в двата анализирани езика можем да обособим отделна група ФЕ, при които посегателството (по някакъв начин) върху хляба – сила, ценност, смисъл на живота, натоварва негативно значението на целия фразеологизъм. Тук включваме фразеологизми и от двете семантични групи, които открихме.

Лишаването от правото чрез труд да се изкарва препитанието намира израз във ФЕ: бълг. *Вземам / взема хляба <от ръката>, Вземам / взема хляба от устата, Да изкарам някого от хляба, Изяждам / изям хляба на някого*; рум. *A i lua cuița rînea de la gură* (букв. ‘вземам на някого хляба от устата’). Може да се допълни, че румънският фразеологизъм притежава и значението ‘лишавам някого от последните средства за препитание; ограбвам’, което не е регистрирано в българския език.

Структурен еквивалент на българския фразеологизъм *Изяждам / изям хляба на някого* със значение ‘ставам причина някой да загуби работата си, да остане без средства за прехрана’ е румънският *A mânca rînea cuița*, който, както вече беше отбелязано, има съвсем различна семантика – ‘получавам, вземам средства от някого, бивам издържан от някого’. В българския език с такова значение се използва фразеологизмът *На хляба на някого съм*.

Тъй като в тази част анализираме негативно натоварени ФЕ, тук ще посочим и фразеологизмите: бълг. *Ям хляба даром/ бадева*; рум. *A mânca rînea degeaba* – ‘незаслужено получавам облаги, не принасям никаква полза’; бълг. *Мързи ме хляб да ям* – ‘изключително мързелив съм’; рум. *A nu mânca pâine și sare cu cineva* ‘преставам да се разбирам, да се погаждам с някого; да съм в приятелски отношения’, който съществува в румънския език и с варианта *A nu mânca dintr-un taler cu cineva* (букв. ‘не ям от една чиния с някого’).

В румънския език съществува и ФЕ *A scoate (a da afară) din pâine* (букв. ‘да изкарам някого от хляба’) със значение ‘да изгоня / да изхвърля някого от работа’.

За целите на изследването – за да уточним актуалните значения на някои ФЕ в българския език, както и за да проверим степента на промяна в асоциативен план (при замяната на компонента *хляб* с компонента *залък*), проведохме експеримент, като анкетирахме 50 студенти на възраст между 19 и 24 години. На анкетиранията лица беше предложено значение, което те да свържат само с един от два варианта на фразеологизми, които се различават единствено по компонента *хляб / залък*.

Резултатите от анкетата показаха следното:

■ Когато трябваше да изберат кой от фразеологизмите *Губя си хляба* / *Губя си залька* означава ‘оставам без работа’, по-голямата част от анкетираниите предпочетоха фразеологизма *Губя си хляба*, който свързват най-общо със загубата на работа, на прехрана. Когато останеш без работа, не можеш да си осигуриш хляба – прехраната. Загубиш ли работата си, оставаш без сигурен доход, с който да се издържаш – посочват още анкетираниите. С други думи – хлябът е голямото, цялостното; олицетворението на всяка една храна, за което свидетелства и фактът, че в съзнанието на попълнителите анкетата тази ФЕ се свързва с израза *Изкарвам си хляба*.

Малка част от студентите, отговориха, че значението ‘оставам без работа’ се отнася към ФЕ *Губя си залька*, тъй като, както е написал един от анкетираниите, «когато човек загуби работата си, не е станало нещо много голямо», т.е. в неговото съзнание залькът, като част от хляба, се свързва с малкото, с незначителното; показва маловажността на оставането без работа.

■ При фразеологизмите *Да дяля хляба с някого* и *Да дяля залька с някого* повече от половината анкетирани отнесоха значението ‘давам на някого средствата (обикновено оскъдни), които имам за препитание’ към фразеологизма *Да дяля залька с някого*. Залькът, който е по-малък от хляба, се свързва с последното, с оскъдното. Трябва да отбележим обаче, че при значението ‘живея и се препитавам заедно с някого; споделям една и съща съдба’ превес има *Да дяля хляба с някого* – тук хлябът се възприема като символ на по-голямото, цялото, общото. «Когато живееш с някого, делиш всичко с него» – отбелязват анкетираниите.

■ Що се отнася до отчетените резултати за вариантите и значенията на фразеологизмите *Вземам на някого хляба от устата*. / *Вземам на някого залька от устата*, подобно на наблюдаваното при *Губя си хляба*, и тук, когато значението се свързва с труд, с прехрана, с лишаването на някого изобщо от възможността с труд да изкарва прехраната си, е предпочетен фразеологизмът *Вземам на някого хляба от устата*. Отново хлябът се асоциира с по-голямото, с цялото, с общото. Това значение анкетираниите свързват идеята, че «някой е лишен от работа за по-дълго време».

■ Фразеологизмът с компонент *хляб* е с по-голяма честотност и когато посоченото значение е ‘ограбвам напълно някого’. Но и тук някои от анкетираниите свързаха това значение с *Вземам на някого залька от устата*, като посочиха, че залькът е най-малкото, последното. Поради това напълно очаквано, значението ‘лишавам някого от последните средства за препитание’ е отнесено към ФЕ *Вземам на някого залька от устата*, а не към *Вземам на някого хляба от устата*.

В резултат на проведения експеримент трябва да се отбележи, че фразеологията на даден език в никакъв случай не трябва да се приема за константа величина, тъй като тя търпи развитие и промяна, обусловена от

смяната на поколенията – на техните възгледи и представи за света, който ни заобикаля.

Фразеологичните речници на българския език е необходимо да бъдат периодично обновявани, тъй като не отразяват съвременното състояние на значенията на част от фразеологичните единици.

В края на работата достигахме до изводите, че:

1. Като образ символ за българи и за румънци хлябът е натоварен изцяло с положителна семантика.
2. Фразеологията на даден език търпи промяна, която бавно намира отражение в нормативните справочници.
3. Тази непреводима част на езика трябва да се анализира и изучава, за да се даде по-пълна представа за езиковата картина на света на дадения народ, което би улеснило комуникацията между носителите на различни езици и култури.

Литература

1. *Бояджиев Т.* Българска лексикология. – София: Университетско издателство «Св. Кл. Охридски», 2007. – 359 с.
2. *Вътов В.* Фонетика и лексикология на българския език. – Велико Търново: Абагар, 1995. – 480 с.
3. *Илиева М.* Българският концепт *дом* на славянски асоциативен фон // Проглас. 2020. №1. – С. 7-14.
4. *Маринов В., Годоранова А.* Фразеологизми с компонент «вода» в българския и румънския език // Езиков свят. 2019. №2. – С. 50-56.
5. *Маркова М.* Храна и хранене: между природа и култура. – София: АИ «Проф. Марин Дринов», 2012. – 336 с.
6. *Ничева К.* Българска фразеология. – София: Наука и изкуство, 1987. – 243 с.
7. *Радева В.* Българска лексикология и лексикография. – София: Изток–Запад, 2017. – 432 с.

Словари

8. *Румънско-български фразеологичен речник* / авт. Ст. Калдиева-Захаријева. – София, 1997.
9. *Фразеологичен речник на българския език. Т. 1* / авт. К. Ничева, С. Спасова-Михайлова, Кр. Чолакова. – София, 1974.
10. *Фразеологичен речник на българския език. Т. 2* / авт. К. Ничева, С. Спасова-Михайлова, Кр. Чолакова. – София, 1975.
11. *Фразеологичен синонимен речник на българския език* / авт. А. Нанова. – София, 2005.
12. *Dictionare ale limbii române* [Электронный ресурс]. – URL: <<https://dexonline.ro/>>.

© Маринов В.В., 2022
© Годоранова А.И., 2022